



# PEDAGOGIK AKMEOLOGIYA

xalqaro ilmiy-metodik jurnal

5(7)  
2023





ISSN 2181-3787  
E-ISSN 2181-3795

**“PEDAGOGIK AKMEOLOGIYA”**  
xalqaro ilmiy-metodik jurnal

**«ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ»**  
международный научно-методический журнал

**“PEDAGOGICAL ACMEOLOGY”**  
international scientific-methodical journal

**№5(7) 2023**

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi OAK Rayosatining 2023-yil 5-maydagi 337-qarori bilan **07.00.00 - tarix, 13.00.00 - pedagogika, 19.00.00 - psixologiya** fanlari bo‘yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo‘lgan zaruruiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.



**Jurnal haqida**  
*Jurnalga O'zbekiston Respublikasi Prezidenti administratsiyasi huzuridagi axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan ommaviy axborot vositasi davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi to'g'risida 1672 raqamli guvohnoma berilgan.*

*"Pedagogik akmeologiya" xalqaro ilmiy-metodik jurnali*

"Pedagogik akmeologiya" xalqaro ilmiy-metodik jurnaliga taqdim etilgan ilmiy maqolalarga qo'yiladigan asosiy talablar falsafa doktori (PhD), fan doktori (DSc) dissertatsiyalarining asosiy ilmiy natijalarini xalqaro standartlar va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Oliy attestatsiya komissiyasi to'g'risidagi Nizom" talablari, shu jumladan elektron ilmiy-texnik jurnallarga qo'yiladigan talablar tizimi hisoblanadi.

*«Педагогическая акмеология» международный научно-методический журнал*

Основные требования к научным статьям, представляемым в международном научно-методическом журнале «Педагогическая акмеология» являются научные труды, рекомендованные для публикации основных научных результатов докторских (PhD), (DSc) диссертаций в соответствии с международными стандартами и «Положением о Высшей аттестационной комиссии» при Кабинете Министров Республики Узбекистан, в частности требования к электронным научно-техническим журналам.

About the magazine

*"Pedagogical akmeology" international scientific-methodical journal*

The main requirements for scientific articles submitted to the international scientific-methodical journal "Pedagogical akmeology" are scientific publications recommended for the publication of the main scientific results of doctoral (PhD), (DSc) dissertations in accordance with international standards and the "Regulation on the Higher Attestation Commission" Under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, including from templates in the system of requirements for electronic scientific and technical journals.

**Muassislar:** "Sadridin Salim Buxoriy" MCHJ "Durdona" nashriyoti,  
Buxoro davlat pedagogika instituti

**Tahririyat manzili:** O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy

**Web-sayt:** [www.paresearchjournal.uz](http://www.paresearchjournal.uz)

**Bosh muharrir:**

Hamroyev Alijon Ro'ziqulovich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

**Bosh muharrir o'rinbosari:**

Husenova Aziza Sharipovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

**Mas'ul kotib:**

Bafayev Muhiddin Muhammadovich, psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

#### **TAHRIR HAY'ATI:**

*Muqimov Komil Muqimovich, O'zR FA akademigi, fizika-matematika fanlari doktori, professor*

*Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor*

*Adizov Baxtiyor Rahmonovich, pedagogika fanlari doktori, professor*

*Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor*

*Abdullayeva Barno Sayfiddinovna, pedagogika fanlari doktori, professor*

*Yanakiyeva Yelka Kirilova, pedagogika fanlari doktori, professor (N. Rilski nomidagi Janubiy-G'arbiy Universitet, Bolgariya)*

*Madzigon Vasiliy Nikolayevich, akademik, pedagogika fanlari doktori, professor (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Kiyev)*

*Maksimenko Sergey Dmitriyevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Kiyev)*

*Chudakova Vera Petrovna, psixologiya fanlari nomzodi (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Ukraina)*

*Kozubsov Igor Nikolayevich, pedagogika fanlari doktori, dotsent (Kiyev, Ukraina)*

*Mustafa Said Arslon, filologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)*

*Tadjixodjayev Zokirxo'ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor*

*To'xsanov Qahramon Rahimboyevich, filologiya fanlari doktori, dotsent*

*Muhitdinova Xadicha Sobirovna, pedagogika fanlari doktori, professor*

*Niyozmetova Roza Hasanovna, pedagogika fanlari doktori, professor*

*Sobirova Maxbuba Yusupdjanovna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor*

*O'rayeva Darmonoy Saidaxmedovna, filologiya fanlari doktori, professor*

*Rasulov To'lqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor*

*Hayitov Shodmon Axmadovich, tarix fanlari doktori, professor*

*To'rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor*

*Mahmudov Nosir Mahmudovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor*

*Bo'taboyev Muhammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor*

*Ibragimova Gulsanam Nematovna, pedagogika fanlari doktori, dotsent*

*Kadirov Xayot Sharipovich, pedagogika fanlari doktori, dotsent*

*Jalilova Saboxat Xalilovna, psixologiya fanlari nomzodi, dotsent*

*Atabayeva Nargis Batirovna, psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

*Muxtorov Erkin Mustafoyevich, psixologiya fanlari nomzodi, dotsent*

*Jumaniyozova Muhabbat Husenovna, filologiya fanlari nomzodi, dotsent*

*Farmonova Shabon Muhammadovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

*Qo'ldoshev Rustambek Avezmurodovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent*

## MUNDARIJA

### 07.00.00 - TARIX ..... 6

<b>Baxtiyor Nazarboyevich Rizayev.</b> Qurdoba shahri shakllanishi jarayonida migratsiya omilining ta'siri.....	6
<b>Ergashev Jahongir Yunus o'g'li.</b> Sharqiy turk xoqonligining tanazzuli va uning qayta rivojlanish jarayonlari xususida .....	10
<b>Shodiyeva Shahlo Soliyevna.</b> Buxoro xonligi (amirligi)da taxt va vorislik masalalariga doir ayrim mulohazalar.....	13

### 13.00.00 - PEDAGOGIKA FANLARI ..... 18

<b>Sobirova Maxbuba Yusupdjanovna, Toshnazarova Aziza Xoshimjanovna.</b> Til to'garagi mashg'ulotlari mazmuni va uning ta'limiy-tarbiyaviy ahamiyati.....	18
<b>Yusupova Shohidaxon Jaloliddinovna, Odilova Hamida Ulug'bek qizi.</b> Maqsud Shayxzoda ijodida tabiat tasviri va unda o'quvchi ruhiyatining ifodalanishi.....	24
<b>Xasanov Ilyos To'ychiyevich.</b> Kurash mashg'ulotlari jarayonlarida talaba yoshlar (o'g'il bolalar)ning o'zlashtirish ko'rsatkichlari dinamikasi.....	29
<b>Kamolov Ixtiyor Ramazonovich.</b> Astronomiya darslarida quyoshning energetik quvvatini kundalik turmush bilan bog'lab o'qitish metodikasi.....	36
<b>Abdullayeva Feruza Nurilloevna.</b> Sinergetik yondashuv asosida o'qish savodxonligi darslarida badiiy asarlarni o'rgatishda fanga oid kompetensiyalarni rivojlantirish .....	42
<b>Saidova Muhabbat Shukrullayevna.</b> Yangi avlod ona tili darsliklaridan samarali foydalanishning didaktik yechimlari.....	46
<b>Xo'jayev Alijon Atabekovich.</b> Oliy ta'lim muassasalarida ta'limiy natijalarga erishishga qaratilgan harakatlarni prognozlash mexanizmlari .....	51
<b>To'rayev Rasul Norto'jayevich.</b> Interfaol metodlar asosida integrallarning kimyoga tatbiqlarini o'rganish.....	56
<b>Olimov Temir Hasanovich.</b> Ilmiy tadqiqot ishi bilan shug'ullanuvchilarda tadqiqotning konsepsiyasi, maqsadi va vazifalarini shakllantirish ko'nikmalarini hosil qilish .....	64
<b>Кучимов Маъруф Кучимович.</b> Повышение конкурентоспособности выпускников вузов на региональном рынке труда.....	70
<b>Abdullayeva Maryambibi Djumaniyazovna.</b> Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ijtimoiy-huquqiy me'yorlar bilan tanishtirish .....	75
<b>Azimov Sanjar Samadovich.</b> Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining badiiy va ijodiy faoliyatida estetik ehtiyojlarni shakllantirish metodikasi.....	81
<b>Kuchkarov Bahodir Tashmurodovich.</b> Harbiy ta'lim muassasalari kursantlarida umummadaniy kompetentlik tuzilmasi va uni rivojlantirish texnologiyasi.....	84
<b>Toshev Salimjon Nurboboyevich.</b> Fizika fanining o'qitishda talabalarning evristik faolligini oshirishning usullari .....	89
<b>Nuriddin Olimjonovich Qirg'izov.</b> Loyihaviy ta'lim vositasida ona tili darslarida ta'lim subyektlari faoliyatini modellashtirish yo'llari .....	95
<b>Xudoyberdiyev Eliboy Norboyevich, Hamroyeva Sevara Nasriddinovna.</b> Yulduzlar evolyutsiyasini kvant tasavvurlar nazariyasi asosida o'qitish uslubi.....	100
<b>Kadirov Rashid Xamidovich.</b> Jismoniy tarbiya jarayonida diagnostik usullar amaliyoti.....	103
<b>X.Y.Mirzakarimov.</b> Akademik litseylarda yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash tizimini takomillashtirishga zamonaviy yondashuv (harbiy akademik litseylar misolida).....	107
<b>Raximova Gulora.</b> Shaxobiddin Suxravidiy axloqiy qarashlarida vatanga muhabbat tushunchasi talqini.....	112
<b>Xudayberganov G'ayrat Quranboyevich.</b> Boshlang'ich sinflarda kreativ fikrlashga doir fanlararo absessial va ordinal bog'lab masalalar yechish.....	115

<b>Zaripova Gulbahor Komilovna.</b> Umumiy o'rtta ta'lim maktab o'quvchilarini ma'naviy-ma'rifiy tarbiyasida sinf rahbarining shaxsiy va kasbiy namunasi .....	120
<b>Ҳазратов Ўткир Ҳайдарович, Нарзиев Шамсидин Сайпиллоевич.</b> Амалий машғулотларни ўтишда интерфаол усулларнинг самарадорлигини баҳолаш .....	130
<b>Камилова Гулмира Алимовна.</b> Мактабгача ёшдаги болаларда паремик жанрлар воситасида экологик маданиятни ривожлантириш модели.....	135
<b>Tkacheva Anastasiya Aleksandrovna.</b> Talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetentligini rivojlantirish uchun oliy ta'lim tizimida o'yin elementlari va geymifikatsiyadan foydalanish (ispan tili misolida) .....	139
<b>Karimova Gulhayo Botirjon qizi.</b> Oliy ta'lim muassasalarining o'quv jarayonida faol innovatsion o'qitish usullari.....	148
<b>Po'latova Shahnoza Ikrom qizi.</b> Kasb-hunar maktablarida voleybol seksiyasi ishini rejalashtirish .....	152
<b>Anvar Ergashovich Sattorov.</b> Mashg'ulotlarda yosh voleybolchilarni tayyorlashning pedagogik - psixologik jihatlari .....	155
<b>Muxamedov Shavkat Madjitovich.</b> Oliy ta'limda mutaxassislik fanlarning elektron-dasturiy va metodik ta'minotini takomillashtirish.....	160
<b>Samiyeva Surayyo Oripovna.</b> Tabu va evfemizm o'zbek va tojik tillarida .....	166
<b>Oллоқова О'ғ'илjon Mamanazarovna.</b> O'quvchilarning pragmatik kompetensiyasini shakllantirishda yangi avlod darsliklarining ahamiyati .....	171
<b>Jumayeva Habiba G'aforovna.</b> Boshlang'ich sinflarda o'qitishning zamonaviy metodikasi .	176
<b>19.00.00 - PSIXOLOGIYA FANLARI .....</b>	<b>181</b>
<b>Элов Зиёдулло Сатторович.</b> Рухий-жинсий бузилишлар шахсда ижтимоий психологик муаммо сифатида .....	181
<b>Qodirov Obid Safarovich.</b> O'zbekistonda tarbiyasi qiyin o'smirlarga e'tiborni kuchaytirishning psixologik muammosi .....	186
<b>Olimov Laziz Yarashovich.</b> Sud-psixolog eksperti kompetentligini takomillashtirishning psixologik mexanizmlari.....	192
<b>Boltayev Sardor Ibodovich.</b> Zamonaviy psixologiya fanida qarish muammosining o'rganilishi .....	202

**Baxtiyor Nazarboyevich Rizayev**

Buxoro davlat universiteti

tarix va yuridik fakulteti "Jahon tarixi" kafedrası

tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

---

### **QURDOBA SHAHRI SHAKLLANISHI JARAYONIDA MIGRATSIYA OMILINING TA'SIRI**

---

**Annotatsiya:** YUNESKO butun jahon madaniy merosi ro'yxatiga kiritilgan Ispaniyaning Qurdoba tarixiy shahrini shakllanish jarayoniga migratsiya omilining ta'sirida hosil bo'lgan moddiy madaniyat, e'tiqod, etnokomponentlar va shahar demografiyasining o'ziga xos jihatlari tarixiy adabiyotlar tahlili orqali ochib berilgan.

**Kalit so'zlar:** migratsiya, shahar, ko'chish, madaniyat, markaz, migrant, poytaxt.

#### **ВЛИЯНИЕ ФАКТОРА МИГРАЦИИ НА ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ ГОРОДА КУРДОБА**

**Аннотация:** рассмотрены материальная культура, верования, этнокомпоненты и специфические аспекты демографии города, сформировавшиеся под влиянием миграционного фактора в процессе формирования исторического города Кордова, входящего в список всемирного культурного наследия ЮНЕСКО раскрывается посредством анализа исторической литературы.

**Ключевые слова:** миграция, город, перемещение, культура, центр, migrant, столица.

#### **INFLUENCE OF MIGRATION FACTOR ON THE PROCESS OF FORMATION OF THE CITY OF KURDOBA**

**Abstract:** the material culture, beliefs, ethnocomponents, and specific aspects of the city's demography formed under the influence of the migration factor in the formation process of the historical city of Cordoba, Spain, which is included in the UNESCO world cultural heritage list, are revealed through the analysis of historical literature.

**Key words:** migration, city, displacement, culture, center, migrant, capital.

Jahon tarixi ilk o'rta asrlar davrining o'ziga xos xususiyatlaridan biri yangi shaharlar vujudga kelishi bilan izohlanadi. O'rta asr shaharlari savdo-huramandchilik markazlari sifatida jamiyat taraqqiyotida tub burilishga olib keldi. Xususan, feodal tuzum inqirozi jadallashib, inson manfaatlari va kapitalizm uchun zamin hozirladi. Ayniqsa, shaharlar rivojlanishi barobarida insonparvarlik va gumanizm tomoyillarini yuzaga qalqib chiqishi yuz berdi. O'rta asr tarixiy shaharlari hamjihatlik, bag'rikenglik, vijdon erkinligi, ahillik va inoqlik prinslarini mujassamlashtirgan o'ziga xos laborotoriya vazifasini bajargandi.

XXI asrda olib borilayotgan tarixiy tadqiqotlar asosan shahar boshqaruvi, hunarmandchilik, savdo-sotiq, madaniy meros va aholi maishiy turmushi masalalariga bag'ishlanadi. Shuningdek, tarixiy shaharlarning shakllanishiga ta'sir qiluvchi ekologik, tabiiy-geografik, siyosiy, harbiy omillar ham atroflicha tadqiq etilmoqda. Lekin, uzoq vaqt davomida poytaxt bo'lib kelgan tarixiy shaharlarning shakllanish jarayoniga ta'sir qilgan migratsiya omili - shahar axolisi salmog'i, etnik tarkibi, migrantlarni shahar hududida joylashuvi kabi masalalarni tadqiq etish e'tibordan chetda qolgan. Holbuki, dunyoning turli mintaqalaridagi urbanizatsiya, transmilliy va umuminsoniy

qadriyatlar shakllanishida migratsiya beqiyos ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazarda, Qurdoba 7 tarixiy markazi shakllanishida migratsiya omilini ta'siri masalalari tahlilga olindi.

Tarixi tadrijiy rivojlanish bosqichlari tahliliga ko'ra o'rta asr shaharlarining o'ziga xos xususiyatlari aniqlandi. Jumladan:

- tarixiy shaharlarda inson tafakkuri mahsuli o'laroq noyob me'moriy, san'at va tarixiy yodgorliklar bir butun kompozitsiyada namoyon bo'ladi;

- shahar moddiy-madaniy merosi transmilliy xarakterga ega bo'lib, o'z davri uchun ideal hisoblanadi;

- tarixiy markazda turli etnokomponentlar o'zaro hamjihatlikda, shu bilan birga urf-odat va an'analarini saqlagan holda yashaydilar;

- shaharlar mavjud bo'lgan davrda savdo-sotiq, hunarmandchilik, hamda madaniy-ma'rifiy markaz sifatida namoyon bo'ladi;

Qurdoba shahriga Rim imperiyasining Priney yarim oroliga harbiy yurishlari davrida asos solindi [1]. Aholisi turli xaqlardan tashkil topgan manzilgoh, Ispaniya janubidagi sersuv Gvadilupa daryosi o'rta oqimida joylashgan bo'lib, imperiya davrida tom ma'nodagi shahar maqomini oldi.

Avgust imperatorlik davrida Piriney yarim oroli 3 provinsiyaga ajratildi. Xususan, janubiy-sharqda Betika provinsiyasi tashkil etilib, Qurdoba uning markaziga aylantiriladi. Rim ma'muriyati shaharni strategik qulay joylashuvi va tabiiy-iqlim sharoitlarini hisobga olgan holda, bu yerda mustahkamlangan harbiy hamda savdo-hunarmandchilik markazini tashkil etdi. Shu maqsad yo'lida ko'p sonli rim migrantlari (legionlar, quldorlar, qullar, ruhoniylar) Qurdobaga ko'chirildi. Migrantlar tomonidan amalga oshirilgan qurilish-ta'mirlash ishlari natijasida shahar qiyofasi tubdan o'zgarib boshladi. Antik madaniyat namunasidagi binolar, ko'priklar, yo'llar, vodoprovod, shahar arxitekturasi-cherkov, teatr, va boshqa binolar qisqa muddatlarda barpo etiladi [2].

Tashqi migratsiya evaziga Qurdoba aholisi salmog'i sezilarli o'sib bordi. O'rta yer dengizi savdosi bilan bog'langan shaharlar, shu jumladan endilikda Qurdoba shahrida ham ko'plab sayyor savdogarlar – suriyalik, misrlik va yahudiylarni uchratish mumkin edi. Tashqi savdodan manfaatdor shahar ma'muriyati sayyor savdogarlar uchun shahar hududidan maxsus yer ajratib, alohida koloniyalar tashkil etishga e'tibor qaratdi. Natijada, shaharda turli ko'rinish va uslubdagi binolarning o'zaro uyg'unlikda namoyon bo'ldi.

Imperiya inqirozi davrida Ispaniyaga german - got varvar qabilari hujumlari avj oldi. Varvarlar ko'chmanchi turmush kechirib, buyuk ko'chishlar davrida turli omillar (iqlimni nihoyatda sovub ketishi, o'zaro urushlar, oziq-ovqat tanqisligi) ta'sirida yarim orolga yoppasiga ko'chib o'ta boshladi. Varvarlar, dastlab, qishloq joylariga o'rtnashib, shahar hayotiga aralashmaslikni ma'qul ko'rdilar. Biroq, keyinchalik shaharlarda istilochilar o'z yer – mulk va uy-joylariga ega bo'lishdi [3]. Chunonchi, Qurdoba shahri Rim provinsiyasi markazlaridan biri sifatida antik madaniyatni ko'chmanchilar an'analari bilan uyg'unlashtirgan markaziga aylandi. Vestgotlar katolik bo'lishlari bilan xristianlashtirish siyosati kuchaydi. Ular tomonidan shaharda Palensiya, Samora, Orenas va Toledo kabi bir necha cherkov binolari qurildi. Cherkovlar binolari qurilish uslubi va bezaklarida Vizantiya ta'siri yaqqol sezilib turadi. Ayniqsa, tasviriy san'at va maishiy binolarida sharqiy imperiya namunalari ustuvorlik qiladi. Yuqoridagi fikrlar Vestgot qirolligi mavjud bo'lgan davrda (418-718- yilla) vaskon, farnk hamda vizantiyaliklar Qurdobaga ko'chganidan dalolat beradi [4].

Imperator Yustinian tomonidan 559-yilda Priney yarim orolini janubiy-sharqiy qismi egallandi. Harbiy harakatlar davrida Yaqin Sharq va Shimoliy Afrikada yashovchi ko'plab xalq va elatlar Ispaniyaga ko'chirildi. Xususan, Vizantiya hukmdori Qurdobani yarim orol markazi qilib belgilashi shaharni barqaror rivojlanishini ta'minladi. Lotinlarni Ispaniyadagi ma'muriy markazi borasida ikki variant Karategen va Qurdoba shaharlari ilgari surilgan tadqiqotlar borligini ham unutmaslik lozim.

Istilolar davri qo'shin tarkibida ko'chgan yunonlar, illiriyaliklar, fikiniyaliklar va Misr xristianlari shahar hududini kengayishiga olib keldi, shuningdek, etnokomponentlar tarkibi



8 qorishib murakkab ko‘rinish hosil qildi. Migrantlar o‘zlari bilan yuksak Sharq sivilizatsiyasi tajribalarini Qurdobaga olib kirdi. Qurdoba shu davrdan e‘tiboran Sharq va G‘arb madaniyatini o‘zida mujassamlashtirgan tarqatmilliy madaniy makon timsoliga aylangan edi. Shahar hududi yon-atrofdagi qishloqlar hisobiga shiddat bilan kengayib, o‘z davrda yirik savdo-hunarmandchilik hamda –madaniyat - ma‘rifat o‘chog‘i sifatida shuhrat qozondi.

VII asrda Arabiston yarim orolida tashkil topgan arab xalifaligi qisqa fursatlarda Yaqin Sharq va Shimoliy Afrika hududlarini bosib olib, Gibraltar orqal Ispaniyaning Janubiy-sharqiga hujum boshladi. Xususan, 714-yilga qadar Yarim orolning shimoliy-g‘arbidagi Asturiyadan tashqari barcha hududlarda arablar o‘z hukmronliklarini o‘rnatdilar. Xalifalikning arablashtirish siyosati ta‘sirida minglab musulmonlar Ispaniyaga ko‘chirilgandi. Jumladan, 711-yilda Jabal Tarik qo‘mondonigidagi 7000 ming nafar barbar qo‘shini Priney yarim oroliga hujum boshladi. 714-yilga qadar davom etgan harbiy harakatlar chog‘ida jami: 40 ming nafar aholi yarim orol janubiga ko‘chib o‘tdi. Misol uchun, 711-yilning kuzida 5000 ming nafar barbar, 713-yil 18 ming arab (Shimoliy va Markaziy Arabiston hamdan Yamandan) ko‘chirilib joylashtirildi.

716-yilda Al-Andaluzaga tayinlangan hukmdor Sulaymon o‘zi bilan 400 nafar arab muhojirlarini Seviliyaga olib keladi va poytaxtni Qurdoba shahriga ko‘chiradi.

Arablar davrida Priney yarim oroli aholisi shimolga surilib, tabiiy - iqlim sharoiti qulay, serunum tuproq va daryolarga boy janub va janubiy-sharqda arablar o‘rnashib oladi. Arablar, joylashgan viloyat Andaluziya, uning poytaxti Qurdoba arablar davrida Yevropaning yirik shaharlaridan biriga aylandi. Arablar Qurdobaning tub yerli aholisi urf-odat va ananalarini antik Yunon va Sharq sivilizatsiyasi namunalari bilan boyitishda muhim rol o‘ynadi. Bag‘doddan tortib Mag‘ribga qadar bo‘lgan musulmon ispan shaharlari, shu jumladan Qurdoba, o‘rta asr islom sivilizatsiyasi markazlari qatorida ko‘rildi.

Arablar davrida Qurdoba aholisi 200-300 ming kishini tashkil etib, shaharda 1600 ta masjid, 900 ta hammom, 80 mingga yaqin do‘konlar mavjud bo‘lgan. Ispaniyaning boshqa shaharlarida bo‘lgani kabi Qurdoba shahri ham vodoprovodlar bilan ta‘minlangan, uy-joylar uzoq masofalardan tortib kelingan quvurlar yordamida isitilardi. Arablashtirish siyosati shahar ma‘naviy muhitiga o‘ziga xos ta‘sir ko‘rsata boshladi. Chunonchi, arab tili boshqa mahalliy tillarni siqib chiqardi, hatto X asrda Toledoda “Injilni” arab tiliga tarjima qilishga to‘ri keldi.

Ta‘kidlash joizki, XI asrda boshlangan salib yurishlari tarixda islom-xristian to‘qnashuv sifatida talqin etilgan konflikt aslida VIII asr Priney yarim orolida sodir bo‘lgandi. Ammo, bu keng ko‘lamda harbiy to‘qnashuv bo‘lmasdan, aksincha savdo-iqtisodiy, ma‘daniy-ma‘rifiy hamda e‘tiqodlar uchrashuv edi.

Arab muhojirlari Qurdoba shahrida vijdon erkinligi masalasida demokratik tamoyillariga qat‘iy amal qiladilar. Binobarin, yarim orolning markazi, janub va janubiy-sharqida arab me‘moriy uslubidagi uy-joy binolar, ijtimoiy ob‘ektlar va turli ishlab chiqarish infratuzilmasini mustahkamlashga katta e‘tibor beradilar. Islom dinining targ‘iboti tadbirlari doirasida masjid, madrasa hamda xonaqolar arab me‘morchiligi uslubida qad rostladi. Ya‘ni arab me‘morchiligi uslubi Yevropaga kerib kela boshladi. Dastlab, arablar mahalliy aholi shu jumladan, shahar aholisi maishiy turmushiga aralashmasdan, alohida koloniya bo‘lib yashab, vijdon erkinligiga imkon bergandi. Masalan, Qurdobada boshlang‘ich maktablar – musulmonlar, yahudiylar va xristianlar uchun alohida-alohida tashkil etilgan bo‘lsa, oliy maktabda e‘tiqodidan qat‘iy nazar barcha birga tahsil olishi yoxud muassasada talabalarga dars berishi mumkin bo‘lgan. Ayni paytda, mosarablar (islomni qabul qilgan ispanlar) musulmon aholi bilan bir masjidda, diniy amallarini ado etishlariga ruxsat etildi. Bir so‘z bilan aytganda, Qurdoba shahri diniy murosasozlik timsoli bo‘lib, undagi turli etnokomponentlar hamda konfessiyalar o‘zaro hamjihatligi jahon tarixida kamdan kam uchraydigan fenomen bo‘lib qoldi. Ammo, keyinchalik xalifalikni feodallashtirib borishi, mahalliy aholiga nisbatan tayziq o‘tkazilishiga olib kelgandi.

Xulosa, o‘rnida bugungi kunda jahon madaniy merosi sifatida e‘tirof etilayotgan tarixiy shaharlar aksariyati o‘rta asrlarda paydo bo‘lganini ta‘kidlash o‘rinli bo‘ladi. YuNESKO tomonidan tuzilgan jahon madaniy merosi ro‘yxatida ja‘mi: 1154 obyekt bo‘lib, shundan 145 tasi tarixiy markaz (shahar) hisoblanadi. Tarixiy shaharlar har bir taraqqiyot bosqichida, nafaqat shu

hududda istiqomat qiluvchi aholi, balki, mintaqadagi boshqa xalqlarning xo'jalik-madaniy sohasidagi tajribalari ta'sirida sayqallanib boradi. Darhaqiqat, aholini bir nuqtaga to'planishida migratsiya katta rol o'ynadi. O'zining qulay tabiiy-geografik joylashuviga ega bo'lgan Qurdoba tarixiy markazi shakllanishida ham migratsiya omili ta'siri yaqqol namoyon bo'ladi. Qolaversa, Qurdoba nafaqat mintaq, balki, butun Yevropani savdo-hunarmandchilik va madaniy markaz yoxud 500 yil mobaynida turli davlatlar poytaxti bo'lib kelgan. Qurdoba, tarixiy shaharlar uchun xos bo'lgan turli xalq va elatlar yashovchi, izolatsiyalangan koloniyalar, ko'chalari tuzilish (tor, berk va labirint), me'moriy uslubi kabi muhim belgilarga ega.

Qurdoba shahrida dunyoni boshqa shaharlarida uchratish qiyin bo'lgan xristian, islom va iudaizm e'tiqodi vakillari ahil va inoqligi manzarasini kuzatish mumkin. Diniy bag'rikenglik timsoli hisoblangan shaharda xristianlar cherkovini, musulmonlar masjidini bilan bir devor ajratib turgani tahsinga loyiqdir.

### **Adabiyotlar**

1. Вся Кордова. Editorial fisa escudo de, S.A. –P. 2.
2. История Кордовы (Cordoba) Андалусия, Испания <http://selfgude.ru.s.infor.history>. (мурожаат қилинди 12.06.2021 йил.)
3. Лалагу Хуан. Испания. История страны. -ЭКСМО: МИДГАРД, 2009. –С. 25., 36.
4. Рюкун А. Средневековая Испания. –М.: Воече, 2006. –С. 12-13.
5. Rmalo Asensio. S. Ruir Valderas. E. Venocal Caparros. M.C. Contex to sceramo cjsdelossigljs. V-VII en caratagena // АЕАрг. 1996. Vol. 69. –P. 150
6. История от античности к Средневековью/ Ю.Б.Циркин. –Спб.: Нестор-История, 2010. –С.116.
7. А.Н.Логинов. История стран Азии и Африки в средних веках: краткий курс лекций. –Волгоград: Издательство ВолГУ, 2002.–С. 65
8. Город в Средневековой цивилизации Западной Европы. Т. 1. Фенмен средневекового урбанизма. –М.: 1999. –С. 121.
9. В.Семёнов. Ўрта асрлар тарихи. –Т.: Ўқитувчи, 1973. –Б.16.
10. Всемирное культурное наследие. Учебное пособие для ВУЗов. Под ред. к.и.н. Ж.Мирзаахмедова. Термез, “ТерДУ”, 2021. –С. 18.
11. <https://ru.unesco.org> (Мурожаат қилинди 9.02.2022 йил )